Eğitimde Süreç Değerlendirme: Tanımı, Teknikleri, Avantajları ve Zorlukları adlı bu çalışmanın temel amacı, eğitimde süreç değerlendirmenin ne olduğunu, neden önemli hale geldiğini, hangi tekniklerin kullanılabileceğini ve bu tekniklerin avantajları ile zorluklarını kapsamlı bir şekilde açıklamaktır.

Bu makaleyi Spotify'da sesli olarak dinlemek için podcast'ine bu linkten ulaşabilirsiniz.

Eğitimde Süreç Değerlendirme Nedir ve Neden Önemlidir?

Süreç değerlendirme, literatürde **biçimlendirici değerlendirme, alternatif değerlendirme, çağdaş değerlendirme ve otantik değerlendirme** gibi isimlerle de anılmaktadır. Geleneksel eğitim anlayışından farklı olarak süreç değerlendirme, öğretmen merkezli ve sadece sonuca odaklanan yaklaşımdan, **yapılandırmacılıkla birlikte öğrencinin bilgiyi nasıl yapılandırdığına, inşa ettiğine ve öğrenirken hangi aşamalardan geçtiğine odaklanan** bir yaklaşıma geçişi temsil eder. Bu yeni anlayışta **öğrenci merkezdedir**, öğrencinin aktif olması ve bilgiyi yeni durumlarda veya gerçek hayatta nasıl kullandığına odaklanılır. Temelinde, öğrencinin bilgiyi yapılandırma ve inşa etme sürecine tanıklık etmek, öğrenmesini biçimlendirmek yatar. Bu da öğrencinin aktif olmasını gerektirir, dolayısıyla öğrenciyi aktif tutabilecek pek çok teknik süreç değerlendirme tekniği olarak kabul edilir.

Süreç Değerlendirme Teknikleri

Çalışmada çeşitli süreç değerlendirme teknikleri ele alınmıştır: performans görevleri, projeler ve portfolyolar. Ayrıca tanımlayıcı dallanmış ağaç, kavram haritası ve gözlem gibi başka teknikler de bulunmaktadır ancak süre kısıtlılığı nedeniyle bu üç ana teknik üzerinde durulmuştur.

1. **Performans Görevleri**

Performans görevleri, öğrencinin aktif olarak bilgiyi kullandığı, bir ürün ortaya koyduğu veya bir beceriyi sergilediği etkinliklerdir. Örnek olarak gazete makalesi yazma, ev planı çizme, müzik parçası çalma, dans sergileme, deney yapma veya soru yazma gibi çok çeşitli görevler verilebilir. Temel kavramlarla ilgili hikaye, şiir, oyun, bilmece veya karikatür hazırlama gibi görevler de öğrencilerin temel kavramları günlük hayatta somut olarak görmelerine ve kalıcı öğrenmelerine yardımcı olur.

- **Performans Görevi Hazırlarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar:**
  - Görevin mümkün olduğunca **öğrencinin üst düzey zihinsel becerilerini ortaya çıkaracak yapıda olması** çok önemlidir. Öğrencilerin Google veya yapay zeka araçlarından kopyala-yapıştır yaparak düşünmeden teslim edebileceği görevlerden kaçınılmalıdır. Bir problem sunumu veya yaratıcı düşünme becerisini

ortaya çıkaracak görevler, öğrencinin bilgiyle mutlaka etkileşim kurmasını zorunlu kılar ve öğrenmeyi teşvik eder.
    - Görevin **anlaşılır, ilgi çekici ve sınıf düzeyine uygun olması** gerekir.
    - Verilen yönergelerin **açık, net ve öğrenciye çalışma hakkında rehberlik edecek nitelikte olması** büyük önem taşır, aksi takdirde öğrenci bilgiyle etkileşime girmekte zorlanır.
- **Avantajları:**
    - Öğrencinin **karmaşık zihinsel süreçlerinin gelişmesine katkı sağlar**.
    - Aynı zamanda **iyi bir öğretim etkinliğidir**; öğrenmek için değerlendirme yaklaşımını destekler.
    - Öğrenilen bilginin **gerçek yaşam durumlarına aktarılmasını sağlar** ve bu da kalıcı öğrenmelere yardımcı olur.
    - Öğrenci merkezli öğrenme kuramları ve öğretim yöntemleriyle uyumludur.
    - Öğrencinin **ilgisini, merakını ve motivasyonunu artırır**.
- **Zorlukları:**
    - **Güvenirlik ve puanlama objektifliği sorunları** yaşanabilir, çünkü ortaya çıkan ürünler birbirinden farklıdır ve puanlayıcı yanlılık gösterebilir. Bu sorunu aşmak için puanlama anahtarları (rubrikler) kullanılmalıdır.
    - Sınıf içinde yapılan görevlerde **arkadaş yardımı** söz konusu olabilir, bu da öğrencinin kendi performansını puanlamayı zorlaştırır.
    - **Zaman alıcıdır**, özellikle ilk kez performans görevi hazırlanırken veya kalabalık sınıflarda puanlama yaparken.
    - Bu zorluklara rağmen, puanlama yapıldığında, öğrencilerin bilgileri yönlendirici geri bildirimlerle şekillendirildiğinde inanılmaz avantajlar sunduğu belirtilmiştir. Kalabalık sınıflarda **Web2 araçları veya yapay zeka**dan yardım alarak bu süreçler kolaylaştırılabilir. Uygulayıcıların görev tasarımında zorlanmaları ilk başta yaşansa da zamanla alışılır.

2. **Projeler**

Projeler, öğrencilerin **bilimsel süreç becerilerini geliştirmeyi** hedefler. Derslerde kullanılabileceği gibi, TÜBİTAK gibi kurumların öğrenci projeleri de bu kapsamdadır.

- **Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar:**
    - Eğer gruplar öğretmen tarafından oluşturuluyorsa, **grupların dengeli olması** (cinsiyet, başarı durumu, milliyet, dil, din vb. açılarından) önemlidir. Aksi takdirde, baskın gruplar veya bireyler nedeniyle proje çalışmaları etkili yürümeyebilir.

3. **Portfolyolar**

Portfolyolar, **kişisel gelişim dosyası, ürün seçki dosyası veya öğrenci ürün dosyası** gibi farklı isimlerle de anılır.

- **Amacı:**
  - Öğretmenin öğrencinin gelişimini izlemesi ve öğrencinin de kendi gelişimini izlemesine fırsat vermesidir.
  - Öğrenmeleri belgelemek, sonraki yıllara öğrenci hakkında bilgi bırakmak ve öğrencinin öz değerlendirme yapabilmesine olanak sağlamak.
- **Türleri:**
  - **Yansıtıcı portfolyolar:** Ürünleri yansıtıcı yazılarla birleştirir, genellikle drama uygulamalarında kullanılır.
  - **Vitrin portfolyoları:** Öğrencinin en iyi çalışmalarını içerir ve sergileme amacıyla kullanılır.
  - **Değerlendirme portfolyoları:** Belirli öğrenme çıktılarına odaklanır, yükseköğretimde sıkça kullanılır.
  - **Gelişimsel portfolyolar:** Öğrencideki değişime odaklanır, genellikle dil eğitiminde kullanılır. Portfolyo çalışmaları bir dönem boyunca bir ders kapsamında yapılabileceği gibi, sadece bir konu özelinde birden fazla performans görevi veya etkinlikle de hazırlanabilir.
- **Yükseköğretimde Kullanmanın Olumlu Yönleri:**
  - Hem süreci hem de ürünü değerlendirmek için kullanılabilir.
  - Bireylerin **güçlü ve zayıf yönlerini görmelerine ve anlamalarına yardımcı olur**.
  - Yansıtıcı öğrenme, eleştirel düşünme, problem çözme becerileri gibi becerilerin gelişimine yardımcı olur.
  - Öğrenmelerin, becerilerin ve yeterliliklerin kanıtını sağlar.
- **Zorlukları:**
  - Hocanın ne istediğinden emin olmaması durumunda nitelikli ve niteliksiz pek çok ürün oluşabilir, bu da öğrenciyi ve hocayı yorabilir.
  - Akademisyenin süreci etkin bir biçimde izlemesi, zamanında ve doğru yönlendirmeler yapması gerekir, bu da kalabalık sınıflarda geri bildirim vermeyi zorlaştırır.
  - **Nesnel değerlendirme ve güvenirlik problemi** vardır çünkü ürünler farklıdır ve puanlayıcı yanlılığı olabilir. Çözüm olarak puanlama anahtarı ve mümkünse birden fazla puanlayıcının kullanılması önerilir.
  - Kalabalık gruplarda dosyaların saklanması ve değerlendirilmesi sorun olabilir.
- **E-Portfolyolar:**
  - Bu zorluklara çözüm olarak **e-portfolyolar** ortaya çıkmıştır. Bunlar Mahara, Google ve WordPress gibi platformlar aracılığıyla, Facebook gibi bir sosyal medya aracı gibi işleyen dijital dosyalardır. Öğrenciler profillerini görsellerle ve videolarla özelleştirebilir, diğer öğrencilerle etkileşime geçebilirler (beğeni, yorum).
  - **Avantajları:** Öğrencilerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarıyla uyumludur, eğitimsel içerikli bir platformda bulunmalarını teşvik eder. YouTube gibi video destekli platformları desteklemesi, öğrencilerin kendi branşlarıyla ilgili düşüncelerini videolarla anlatmalarını ve araştırma yapmalarını teşvik eder.
  - **Kullanımını Daha Etkili Kılmak İçin:**

- Hedeflerin her zaman öğrenme içerikleri ve çıktılarıyla ilişkili olması beklenir.
- Doğru ve net bir yönlendirmede bulunulmalıdır.
- Platform kullanılmadan önce öğrencilerin **hazır bulunuşluğu tamamlanmalı** (dijital platform kullanımı konusunda farklılıklar olabileceği için).
- **Akran değerlendirmesi ve geri bildirim mekanizmalarını entegre etmek** önemlidir (ancak sosyal dengeleri gözeterek kontrol mekanizması olmalı).
- Düzenli yansıtma ve güncellemeler teşvik edilmelidir.
- Öğrenci çalışmalarının **gizliliğini ve güvenliğini sağlamak** e-portfolyo kullanımının etkinliğini artıracaktır.

Öğrencilerin Durum Belirleme Sürecine Katılması

Öğrencilerin süreç değerlendirmeye katılımı **öz değerlendirme, akran değerlendirme ve grup değerlendirmesi** şeklinde olur.

- **Öz Değerlendirme:** Yansıtıcı düşünme ve öz farkındalık gelişimini teşvik eder. Bu beceriler, 21. yüzyıl becerileri için temeldir.
- **Akran Değerlendirme:** İşbirliği ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimini sağlar.
- **Grup Değerlendirmesi:** Öz değerlendirme ve akran değerlendirmesinin birleşimi olup işbirliği becerisini geliştirir.
- **Yükseköğretimde Sağladığı Avantajlar:**
  - **Yansıtıcı öğrenmeyi teşvik eder** (üst düzey ve 21. yüzyıl düşünme becerileri için temel).
  - Geri bildirim alma ve verme fırsatı sunar.
  - İşbirliği ve takım çalışmasını geliştirir.
- **Zorlukları:**
  - **Tarafsızlık ve objektiflik sorunları** yaşanabilir. Genellikle en cömert puanlar öz değerlendirmelerde verilir, ardından akran değerlendirmesi, en nesnel ve düşük puanlar ise öğretmen değerlendirmesidir. Arkadaşlık ilişkileri de puanlamayı etkileyebilir.
  - **Zaman alıcıdır**, özellikle kalabalık sınıflarda ders saati dışında ek etkinlik gerektirebilir.
  - Logistik sorunlar (kağıt formları birleştirme, online Excel'de manipülasyon olasılığı).
  - Bazı öğrenciler için kaygı verici olabilir.
  - **Çözüm:** Öğrencilere **nesnel değerlendirme yapma hakkında eğitim vermek ve pratik fırsatları sunmak**, onların değerlendirmelerinin öğretmen değerlendirmesine yaklaşmasını sağlar.

Puanlama Araçları

Performansları ve ürünleri değerlendirmek için üç farklı puanlama anahtarı vardır: kontrol listeleri, derecelendirme ölçekleri ve dereceli puanlama anahtarları (rubrikler).

1. **Kontrol Listesi:**

- **Tanım:** Gözlemlenen performansta belirlenen ölçütlerin “var” ya da “yok” bilgisini verir.
- **Sınırlılık:** Ölçütlerin sıklığı veya kalitesi hakkında bilgi vermez (örn. “göz teması kuruyor” var/yok bilgisini verir ancak kaç kez veya ne kadar iyi kurulduğunu göstermez).

2. **Derecelendirme Ölçeği:**

- **Tanım:** Kontrol listesinin aksine, ölçütleri belirli bir ölçekte (örn. “çok iyi, iyi, orta, zayıf”) değerlendirerek daha detaylı bilgi sağlar.
- **Avantaj:** Öğrencilerin farklılıklarını puanlamaya dahil edebilir, daha detaylı, güvenilir ve gerçekçi puanlamalar yapılabilir.
- **Sınırlılık:** Puanlayıcılar arasında hala yoruma açık olabilir, farklı puanlayıcılar aynı performansa farklı yorumlar ve puanlar verebilir, bu da güvenirliği düşürür.

3. **Dereceli Puanlama Anahtarları (Rubrikler):**

- **Tanım:** Derecelendirme ölçeğindeki yoruma açık durumu ortadan kaldırır. Her bir hücre (düzey) tanımlanmıştır ve yoruma açık değildir, bu sayede daha nesnel puanlama yapılır.
- **Türleri:**
  - **Analitik Rubrikler:**
    - Her bir beceri veya ölçütü tek tek inceler.
    - Özellikle **yeni bir beceri gelişimi** söz konusu olduğunda önemlidir; öğrencinin beceri gelişimini detaylı bir şekilde izlemeyi sağlar.
    - Öğrenciye detaylı geri bildirim verilir ve öğrencinin kendi gelişimini görmesini sağlar.
    - Hazırlaması ve puanlaması daha zordur çünkü tüm detayları, ölçütleri ve düzey tanımlarını belirlemek zaman alır.
  - **Bütüncül (Holistik) Rubrikler:**
    - Bir performans görevinin **çok farklı ve fazla çıktısı olduğunda** veya tek tek incelemenin zaman alıcı olacağı durumlarda kullanılır.
    - Hazırlaması ve puanlaması analitik rubriklere göre daha kolaydır.
- **Oluşturulma Aşamaları:**

1. Puanlanacak performans veya ürün belirlenir.
2. Puanlama ölçütleri belirlenir.
3. Puanlama stratejisine karar verilir (analitik mi, bütüncül mü?).
4. Ölçüt düzeyi veya kategori sayısına karar verilir (literatürde 3-7 düzey/kategori

önerilir).
5. Her bir ölçüt düzeyinin veya değerlendirme kategorisinin tanımı yapılır.
6. **Rubriğin öğrencilere tanıtılması çok önemlidir.** Öğrenci neye göre değerlendirileceğini bilmeli ve performansını buna göre şekillendirmelidir. Öğrencilerden gelen geri bildirimler, eksik ölçütlerin belirlenmesine yardımcı olabilir.
7. Ön uygulama yapılır ve sonuçlar değerlendirilir.

- **Hazırlığı Kolaylaştırma:** Yükseköğretimde rubrik oluşturmak zaman alıcı olabileceği için, hazır rubrikler sunan web platformları veya yapay zeka araçları kullanılabilir.

Süreç Değerlendirmede Dikkat Edilecek Genel Hususlar

- Kesinlikle **öğrenci gelişimine uygun olması** gerekir.
- Öğrencinin performans için **hazır bulunuşluğunun sağlanması** önemlidir.
- Mümkünse **başka bir puanlayıcıdan yardım alınmalı** veya teknoloji kullanılarak puanlama nesnelliği/objektifliği sağlanmalıdır.
- Ölçütlerin **yazılı sunulması** önemlidir, çünkü sözlü bilgiler öğrencilerin aklında kalmayabilir.
- **Tarafsızlık, nesnellik ve adil değerlendirme** sağlanmalıdır. Ürüne dayalı değerlendirmede yanlı puan verme veya puanlama hatası yapma yaygın olduğundan, öğrenci ismini görmeden ve rubriğe dayalı olarak mümkün olduğunca nesnel puanlama yapılmalıdır.

Sonuç olarak, süreç değerlendirme, öğrencileri aktif halde tutarak onların hem bilgiyi somut bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olur hem de öğretmenin gözlem ve rubrikler yardımıyla öğrencilerin bilgilerini biçimlendirmesine imkan tanır. Özellikle kalabalık sınıflar için süreç değerlendirmenin önündeki en büyük engel olan **zaman sıkıntısı, teknolojik araçlar ve yapay zeka yardımıyla büyük ölçüde giderilebilir**. Bu sayede eğitim-öğretim etkinlikleri zenginleşir ve öğretim süreçleri güncel tutulur.